

UDK 811.163.42'373.74
Izvorni znanstveni članak
Primljen 25.09. 2006.
Prihvaćen za tisak 06.12. 2006.

Ivana Jozić¹
Leonard Pon¹
Alisa Rakovac²

¹Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Osijek

Odsjek za germanistiku

²Srednja muzička škola u Tuzli

Tuzla

Pragmatički i značenjski elementi frazema u tekstnoj vrsti *intervju*

Temeljna okosnica ovoga rada su pragmatički i značenjski elementi frazema u intervjuima. Obradeni korpus potječe iz hrvatskih i bosanskohercegovačkih tjednika. Istraživanje se odnosi na frazem u užem smislu s naglaskom na funkcije i semantička obilježja frazema u tekstu te modifikacije frazema. U radu se detaljno istražuje intervju kao zanimljiva kombinacija pisanog i govornog izraza.

Ključne riječi: frazem; intervju; pragmatika; semantika.

1. Uvod

Frazemi su danas ne samo zanimljiv predmet lingvističkih istraživanja, nego i dio svakodnevne uporabe jezika. Intervjui, kao kombinacija pisanog i govorenog izraza, osobito su plodno tlo za upotrebu frazema. Intervjui su posebni oblici komunikacije dviju ili više osoba. Osim što se proučavaju s lingvističkog stajališta, proučavaju se i kao posebna tekstna vrsta. U takvoj se komunikaciji

često koriste frazemi koji ispunjavaju različite funkcije, od uobičajenog komentiranja nekoga sadržaja ili situacije do izrazito osobnih komentara različitoga emocionalnog naboja. Zbog toga smo u prvi plan istraživanja frazema u intervjuima stavili njihovu pragmatičku i značenjsku, odnosno semantičku komponentu s posebnim osvrtom na frazemske modifikacije nastale poglavito pod utjecajem aktualne komunikacijske situacije, dok su neke plod prilagođavanja jezika suvremenim društvenim strujanjima. Korpus na kojemu smo proveli istraživanje potječe iz hrvatskoga magazina *Globus* i bosansko-hercegovačkih tjednika *Dani* i *Slobodna Bosna*.

2. Teorijska podloga

U ovome dijelu rada prvo ćemo definirati frazeme i predstaviti njihovu podjelu i opseg. Potom slijede intervjui kao tekstna vrsta, funkcije i semantička obilježja frazema u tekstu, te modificirani frazemi kao zanimljiva pojava.

2.1. Frazemi u užem i širem smislu

U lingvistici se frazemima označavaju najmanje frazeološke jedinice koje se ne stvaraju u govornome procesu nego se reproduciraju u gotovu obliku, a značenje im se obično ne izvodi iz značenja njihovih dijelova jer su svi ili neki od njih doživjeli značenjsku pretvorbu (Kolenić 1998: 75ff)¹. Nadalje, o frazemima se može govoriti u užem i širem smislu. Ako promatramo frazem *ostati kratkih rukava* i njegovu uporabu u rečenici

- (1) Svakako se ti sama nećeš moći boriti i *ostat ćeš kratkih rukava* kao i ja.

vidjet ćemo da se frazem reproducira u svojem gotovu obliku zbog svoje duge komunikacijske prakse. Osim toga, barem je jedna od punoznačnica u ovoj svezi izgubila svoje doslovno značenje. U ovome se slučaju radi o sintagmi *kratkih rukava* gdje su obje riječi doživjele značenjsku pretvorbu a čitav se frazem može zamijeniti glagolom *izgubiti*. Zbog svega navedenoga, frazem *ostati kratkih rukava* primjer je za frazem u užem smislu a u našem ćemo se radu pretežito baviti upravo takvim frazemima.

¹ Dajući opis osobina frazema, Kolenić se u svom radu poziva na Josipa Matešića (1982), Anticu Menac (Menac 1970, 1978, Menac, Moguš 1989), Milana Moguša (1990), Marka Samardžiju (1996).

Frazemi se u širem smislu odnose na sveze riječi koje se ne stvaraju u govornome procesu nego se reproduciraju u gotovu obliku, ali je značenjska preobrazba njihovih sastavnica manja. Neki autori ih zovu lokucijama: “Značenje takvih ustaljenih sveza proizlazi iz uzajamne uvjetovanosti značenja njezinih sastavnica i u konkretnom se jeziku upotrebljava baš takva sveza, a ne pojedinačna riječ istoga značenja” (Vajs i Zečević 1994: 176). Tako se primjeri poput *ciča zima, britka sablja, medna usta, vita jela, studen voda* reproduciraju u gotovu obliku, iako u njima nema neke velike značenjske pretvorbe. Ovi primjeri idu u red frazema u širem smislu. Svojstvena im je čvrsta struktura i ustaljenost u određenom tipu teksta, ovdje se radi o narodnoj poeziji. Riječ je o aponiranim konstrukcijama koje su po svojim leksičkim osobinama imenice i imaju sintaktički status imenice. Međutim, u kontekstima u kojima se koriste ovakve sintagme, tj. u narodnome govoru i poeziji, bilo bi neobično čuti kombinacije poput *neciča zima, tupa sablja, gorka usta, vitka jela* što ipak svjedoči o postojanosti veza među sastavnicama. I u novije se vrijeme pojavljuju frazemi slične postojanosti koji se poglavito odnose na suvremena kretanja u društvu poput *globalno selo* ili su vezani uz određeni blagdan kao *bijeli Božić*.

2.2. Opseg i podjela frazema

Frazemi mogu biti različito dugi, tj. sintaktički se mogu sastojati od jedne fonetske riječi skupa s proklitikom ili enklitikom, primjerice *među nama* ili *mimo svijeta*, sintagme poput *crno zlato, ostati kratkih rukava* ili rečenica koje u određenom kontekstu ispunjavaju svoju komunikacijsku ulogu, poput *Ja ne igram ispod stola*. U našem su korpusu najviše zastupljeni frazemi u obliku sintagme. Većina frazeologa u frazeme uvrštava i poslovice ili njima slične konstrukcije. Značenjski se pak njihov opseg ne veže u prvom redu uz vrstu riječi kojom se tumači značenje frazema. Kolenić (1998: 80) naglašava da pri tome valja voditi računa da takav postupak više nije prema vrsti riječi središnje punoznačnice, kako to tumače neki lingvisti², nego je frazeme bolje tumačiti po

² Samardžija (1996: 87) ovako definira podjelu frazema po vrsti riječi središnje punoznačnice:

„Upitamo li se sada koja je od punoznačnih sastavnica u svakom od tih frazema značenjski pretežitija, koja od punoznačnih sastavnica dominira kojim od tih frazema, dobit ćemo različite odgovore; u frazemu *glasno misliti* to je leksem *misliti*, u frazemu *nemati kud ni kamo* to su *kud i kamo*, u frazemu *div na glinenim nogama* to je leksem *glinen*, a u frazemu *jako kao grom* to je sastavnica *grom*. Spomenute sastavnice pripadaju svim vrstama riječi: glagolima (*misliti*), prilozima (*kud i kamo*), pridjevima (*glinen*) i imenicama (*grom*). Zato se frazemi prema vrsti riječi kojoj pripada njihova središnja punoznačnica dijele na imeničke, glagolske, pridjevske i priložne“.

vrsti riječi koja najbolje određuje njihovo značenje. Tako se frazemi koji sadrže glagole obično mogu protumačiti glagolom (*pasti na pamet* – sjetiti se), imeničke frazeme imenicom (*Pandorina kutija* - problem), pridjevne pridjevom (*mladi i ludi* - nezreli), itd.

2.3. Intervju kao tekstna vrsta

Prije no što se posvetimo funkciji frazema u tekstu i semantičkoj analizi frazema u intervjuima, pokušat ćemo jasnije predstaviti tekstnu vrstu intervju³ skupa s njezinim bitnim obilježjima. Naime, često se pojmovi poput *razgovor*, *dijalog* i *intervju* koriste kao sinonimi a da se ne zna da oni imaju različito značenje i da su jasno razgraničeni jedan od drugoga. Tako se izraz *razgovor* uvijek koristi za oblike govorenoga jezika, odnosi se na usmenu komunikaciju najmanje dvaju sudionika i usmjeren je k određenim temama. Za razliku od njega, *dijalog* se karakterizira kao izravni pisani ili usmeni razgovor u kojemu dvije ili više osoba razgovaraju o nekoj važnoj temi, često vezanoj uz opću dobrobit čovječanstva. *Intervju*, nasuprot njima, ciljani je razgovor u kojemu jedna strana konkretno postavlja pitanja a druga na njih odgovara. Ispitivač pri tome ima zadatak da od ispitanika dobije željene informacije i da ih prezentira publici.

Općenito gledajući, riječ *intervju* danas je dio svakodnevnoga rječnika. Susrećemo je na svakom koraku, od novina pa do radija i televizije. Preuzeli smo je iz jezika novinara negdje u drugoj polovici 19. stoljeća, a potječe iz engleskoga jezika («interview») što nas opet vraća na francuski izraz «entrevue» koji otprilike znači «dogovoreni sastanak». Ova riječ ima verbalnu osnovicu u francuskom glagolu «entrevoir» u značenju «kratko se vidjeti, sresti».

Naše bi svakodnevno znanje intervju označilo kao razgovor «pitanje – odgovor». No, ova definicija nije dovoljna da bi se intervju mogao točno definirati. Pojam postaje puno jasniji ako se iščita definicija iz Dudena (1989: 309), koji intervju opisuje kao: «određeni razgovor između neke (poznate) osobe i reportera, koji se objavljuje preko tiska, radija ili televizije i u kojemu se sudionici izjašnjavaju o ciljanim aktualnim (političkim) pitanjima ili pitanjima koja se tiču njih.». Već se na temelju ove definicije može zaključiti da je intervju prije svega usmjeren na osobe iz javnoga života, da je određen za javnost, te da ovaj oblik razgovora predstavlja važnu mogućnost masovnih medija za širenje informacija i mišljenja.⁴ U međuvremenu je intervju postao neovisan oblik

³ Više na www.linse.uni-essen.de/linse/esel/pdf/interview.

⁴ Više kod Berens (1975).

prijenosa informacija zbog aktualnosti informacija i određene živosti koju ovakav, naizgled izravan, način prijena informacija nosi sa sobom. Kažemo naizgled izravan jer čitatelj/slušatelj ima varljiv osjećaj da se prijenos odvija uživo. U novinama, a i na radiju i televiziji, velik je broj intervjuja koji se prije objavljivanja preoblikuju i ne odvijaju se uživo. Tako se objema stranama ostavlja prostor za ispravke. Posebice se mogu skraćivati i mijenjati novinski intervjui tako da originalna verzija skoro nikada ne dođe do čitatelja. Vrlo često se čitatelju nudi prerađena verzija, koja uopće ne mora odgovarati originalu intervjua. Pri istraživanju intervjua vrlo često se radi o kombinaciji govorenog i pisanog jezika, a različit je i intenzitet njegovih specifičnih obilježja⁵, što može zakomplicirati daljnje istraživanje.

⁵ U specifična obilježja intervjua ubrajamo prije svega situativnost, odnosno odnos sudionika u razgovoru. Pri tome treba utvrditi je li intervju u obliku dijaloga i sudjeluju li oba sudionika u razgovoru u istoj mjeri, ili je pak jedna strana nadređena a druga podređena u smislu da jedan sudionik vodi proces komunikacije a drugi samo pasivno reagira na upite. Sljedeće bitno obilježje intervjua je aspekt pripoćenja. Pri tome treba istražiti odnosi li se tekst na neku situaciju prije ili poslije njezina zbivanja, je li simultan ili možda uopće nije vezan za vrijeme njezina zbivanja. U pravilu se pak intervjui odnose na neku situaciju pretežito prije ili poslije njezina odvijanja, jer sudionici razgovaraju o nekome događaju koji se već zbio ili se tek treba dogoditi. Neovisne su o vremenu izjave o općenitim idejama ili predodžbama. Što se tiče modalnosti, teme u intervjuiima obično su razrađene argumentativno, a ne deskriptivno i asocijativno, budući da sudionici intervjua pokušavaju iznijeti vlastito mišljenje i poduprijeti ga tako da se pobiju suprotni stavovi. Sljedeće bitno obilježje ove tekstne vrste je stupanj otvorenosti prema javnosti. Iako je sasvim jasno da je intervju postao jako raširen preko masovnih medija i dostupan javnosti, razlikuju se *polujavni*, *nejavni* i *privatni* intervjui. Nadalje, stupanj pripremljenosti za intervju može biti visok, što znači da su si partneri u intervjuu prije razgovora pravili bilješke, odnosno posebno se intenzivno pripremali, ili nizak, što jednostavno znači da nije bilo pripreve. Ako govorimo o ograničavanju teksta i situacije, oni se u intervjuu jedva mogu naći. Komunikacijski akt se može razumjeti čak neovisno o situacijskim uvjetima koji vladaju tijekom intervjua. Pri tome je u intervjuu tipičan odnos između govornika i slušatelja kada se radi o dijalogu kao govornoj situaciji. I naposljetku, posljednje obilježje intervjua su pozicije *isptivača* i *ispitanika*. U većini slučajeva je to po jedna osoba sa svake strane tako da se broj sudionika ograničava na dva. Međutim, broj sudionika u intervjuu može se i mijenjati, ali je u svakom slučaju bitno da su obje strane zastupljene tijekom trajanja nekog intervjua.

3. Analiza korpusa

3.1. *Funkcije frazema u tekstu*

Sudjelovanje frazema u oblikovanju teksta i intervjua razlikuje se od sudjelovanja pojedinačnih riječi u oblikovanju teksta. Ovdje se u prvom redu misli na sposobnost sintaktičke i semantičke razdvojivosti frazema kao grupe riječi, osobito zato što je frazeološko značenje po Fleischeru (1982: 216ff) dosta opsežno, što postoje mnogi sinonimi i što frazemi kroz konotacije i slikovitost imaju izraženu ekspresivnost. Ovdje se nadalje može nadovezati potencijalna varijabilnost sastavnica frazema koja djelomice sudjeluje u oblikovanju teksta i uvjetuje njegovu ekspresivnost. Ono što je ovdje posebice bitno je što modifikacije frazema nisu odstupanja nego posve tipičan način njihove uporabe. Međutim, kako ćemo vidjeti u obradi korpusa, nisu svi frazemi jednako sposobni za izmjenu sastavnica. Najviše slobode dopuštaju verbalni dijelovi a najmanje imenski i pridjevski. Tako u našem korpusu uočavamo da je od ukupnoga broja frazema s izmijenjenim sastavnicama u čak ca. 90% frazema izmijenjena sastavnica glagol, a ostatak ide na imenice i pridjeve. Ovakav visok udio glagola može se djelomice tumačiti dinamikom komunikativne situacije u intervjuu te naravi intervjua kao tekstne vrste u kojoj se dominantno rabi argumentativni stil a vrlo malo nominalni.

Iskorištavanje frazemskog potencijala ipak ponajviše ovisi o komunikacijskim čimbenicima, odnosno o tome, radi li se o govorenoj ili pisanoj uporabi jezika, kakav je odnos između komunikacijskih partnera te kakve su situacija i tema. 72% frazema iz korpusa pojavljuje se u intervjuiima posvećenima politici, što uopće nije čudno s obzirom na izbor magazina, svega 10% frazema iz korpusa koristilo se kod intervjua koji govore o medijima, a između 1 i 7% frazema u korpusu potječe iz intervjua koji su posvećeni nekim drugim temama (kriminal, sport, zdravstvo, kultura, život, gospodarstvo), što svjedoči o aktualnim društvenim interesima.

Iz ovoga slijedi da se frazemi u tekstovima mogu istraživati s različitih stajališta. Jedno je primjerice uloga frazema u stvaranju teksta, pri čemu se mogu pojačavati doslovna značenja, neka se sastavnica može ponavljati sinonimijski:

- (2) Upravo to što sam vam rekao: da je posrijedi jedan nezreli pokušaj određenih krugova i pojedinaca koji bi me htjeli *izbaciti iz kolosijeka* i iživcirati me.

ili antonimijski:

- (3) *Ljudi iz sjene* imaju više šanse za smišljanje ovakvih planova jer se *najisturenijeg igrača*, predsjednika države, zapravo najlakše možete i riješiti.

Također se može istraživati učestalost frazema u tekstu te povezivanje semantički nekompatibilnih elemenata:

- (4) Nemate osjećaj da nekim svojim potezima, u prvome redu prema manjinama, poglavito Srbima, kao da *plešete na oštrici noža* s obzirom na svoju izbornu bazu?

Drugi bi pogled u istraživanju frazema bio ispitivanje pragmatičkih funkcija frazema u tekstu pod čime se podrazumijevaju posebne mogućnosti djelovanja frazema u svrhu podupiranja namjera pošiljatelja poruke. Tako frazemi mogu biti indikatori društvenih odnosa među komunikacijskim partnerima (*Primiri loptu – Molim Vas, smirite se*) ili mogu izricati emocionalne stavove pošiljatelja prema sadržaju poruke. Pomoću frazema, sudionik komunikacije se primjerice može ironično ograditi, ocijeniti neku situaciju, manipulativno koristiti eufemistične frazeme ili ih jednostavno koristiti u svrhu slikovitog predočavanja nečega, obično apstraktnih pojmova poput prijetnji:

- (5) *Stavili su mu* što se kaže, *nož pod vrat* jer naravno da premijer ne može dozvoliti da se zbog jedne profesije, u ovom slučaju liječničke, raspadne GSV.

nezgrapnosti, odnosno grubosti:

- (6) Dokazi su nestali, a pojavili su se *tragovi koje ni slon u staklarnici ne bi ostavio*.

ili požrtvovnosti:

- (7) Ima mojih kolega koji *bi dali lijevu ruku do lakta*, da su mogli napraviti to, što sam ja imao priliku.

Frazemi mogu biti i izraz afekta kojim se između ostaloga i vrjednuje situacija:

- (8) U najvišim krugovima izjavila je: “Oba će pasti, a Šeksu želim da *mu se krvi napijem!*”

(9) Jasno, Čavić *laže kao pas*.

te im se stoga može pripisati i emotivna vrijednost. Sve navedene funkcije postaju osobito značajne u intervjuu koji je kao mješavina govorenoga i pisanoga iskaza posebice podložan modifikacijama i intenzifikacijama frazemskih značenja:

(10) Politička *batina ima dva kraja*.

(11) Nešto je izrazito *politički obojeno – samo jednom političkom bojom*.

(12) Dali bi *lijevu ruku do lakta*.

Sljedeća osobitost frazemskega značenja jest način izražavanja konotacija, a konotacije po Wotjakovoj (1992: 29) označavaju ograničenje uporabe na stilskoj razini (stilske konotacije mogu biti formalne, neformalne, pjesničke itd.) i/li imaju dodatne vrjednujuće značenjske elemente (emotivne i ekspresivne konotacije mogu upućivati na potcjenjivanje, šaljivost, eufemizam), čime se prenose stavovi ili osjećaji sudionika u komunikaciji prema sadržaju komunikacije. Konotacije se još označavaju kao konvencionalizirane, normativno učvršćene informacije, nezaobilazne u opisu frazema.

U našem korpusu tako većina frazema (52,8%) pokazuje formalna stilska obilježja što se može opravdati kontekstom u kojemu su upotrebljeni. Naime, čak 72% frazema u korpusu potječe iz intervjua posvećenih političkim temama, u kojima su sugovornici većinom razmjerno neutralni i suzdržani pri oblikovanju izjava. Određen udio frazema (35,2%) dio je neformalnih stilskih konotacija, dok najmanji udio frazema (12%) upućuje na pjesnički stil, dakle radi se o frazemima s izraženijom odnosno upadljivijom slikovitošću. Uočavanju razlika između odrednica *formalno*, *neformalno* i *pjesnički* u odnosu na stilske konotacije doprinijet će tri frazema iz našega korpusa.

(13) Istina je da je Đapić, pogotovo otkako je postao gradonačelnik Osijeka, *povukao više dobrih, čak odličnih poteza*.

(14) Jasno, Čavić *laže kao pas*.

(15) Priznajete također da je o tome *govorio užarenih očiju*.

Osim ovakve uporabe frazema u tekstu, postoje i obične i općevažeće frazemske formule koje se ni u kojemu slučaju ne mogu ocijeniti kao negativna uporaba jezika, nego kao način olakšavanja komunikacije u određenim situacijama,

primjerice:

(16) Prema dnevno političkim potrebama *se poteže to pitanje*.

ili

(17) Cijeli civilizirani svijet *se digao na noge*.

Ovakva uporaba jezika dio je posebnoga rječnika, karakterističnoga za određene komunikativne situacije, primjerice u razgovoru o temama gospodarske ili političke naravi, ili u bilo kojim drugima koje obilježava formalnost izraza.

3.2. Semantička obilježja frazema u tekstu

Kada se govori o semantičkoj vrijednosti frazema, Gréciano prvo (1982: 301) ukazuje na komunikativnu vrijednost frazema koja se odvija na tri razine. Na prvoj se nalazi kognitivna spoznaja, po kojoj se frazemi koriste tako što se apstraktni pojmovi pomoću analogije i poznatoga poblize opisuju ili označavaju a analogija označava instrument kognitivne spoznaje. Ovakav se odnos prije svega može sresti u tekstovima koji tematiziraju istraživanje odnosa a pomoću frazema se eksplicitno pokušavaju imenovati psihološki fenomeni, primjerice:

(18) Upravo to što sam vam rekao: da je posrijedi jedan nezreli pokušaj određenih krugova i pojedinaca koji bi me htjeli *izbaciti iz kolosijeka* i iživcirati me.

Na drugoj se razini frazemi promatraju kao izraz afekta. Pomoću frazema govornik može izraziti svoje emocionalne stavove i psihičke procese. I ovdje analogija dolazi do izražaja, samo ne ona intelektualna nego afektivna. Tako frazemi služe kao izraz radosti, oduševljenja, strasti ili bola, tuge, razočarenja. I ovdje se može uspostaviti analogija utemeljena na subjektivnom i osobnom shvaćanju vrijednosti a koja može odstupati od objektivne, pri čemu je funkcija frazema manje u imenovanju osjećaja a više u oslobađajućem djelovanju afekta. Slijedi primjer iz našega korpusa:

(19) Požalio mi se da je "*ranjena zvijer*" i da je "*teško, krvavo ranjen*".

Ovdje valja napomenuti da se po Černyševoj (1989: 48), općenito gledajući, frazemi više koriste za obilježavanje subjektivno značajnih fizičkih, psihičkih i društvenih situacija i stanja. Kao što će i naš korpus pokazati i u semantičkom je

području hrvatskoga jezika udio frazema koji se odnose na nešto negativno (srdžba, ironija, ljutnja, cinizam, prijetnja) veći od onih koji se odnose na nešto pozitivno (pohvala, potpora, sigurnost, napredak).

Osim toga, prema istoj se autorici (1981: 35) semantičke razlike između frazema i leksema opravdavaju shvaćanjem frazeologije kao zasebnoga jezičnog podsustava. Kao i leksemi, i frazemi su semantičke jedinice koje se u uporabi jezika koriste kao cjelina a mogle bi se nadomjestiti jednim leksemom ili opisati frazom. Koristeći pragmatički pojam govornoga čina, autorica navodi da je nezamisliv govorni čin kojeg čini samo frazem. Njihova bi funkcija po tome bila puno manja od imenovanja nekoga referenta a puno više razvijeno semantičko obilježje koje je izraz odnosa ili stava prema nečemu. Ovdje se pak mora spomenuti kako se u istraženom korpusu nekoliko puta reducirani frazem koristio za podnaslov u intervjuu:

(20) *Između dvije vatre*

ili u sklopu samoga naslova:

(21) Hrvatska veoma napreduje u reformi vojske i Britanija je želi vidjeti u Europskoj Uniji i NATO-u, ali suradnja s Haškim sudom za ratne zločine velik je *crni oblak*.

što je naravno iskorišteno u svrhu najavljivanja određene situacije i što onda intervju koji slijedi i opravdava.

Burger (1982: 29) se pak bavi svezom između ostvarenoga doslovnog i frazeološkog značenja pojedinoga frazema. Prema njemu, u zadanome su kontekstu relevantni semantički procesi ambigviteta (postizanja dvosmislenosti), tj. svjesno se aktualiziraju obje ili više značenjskih razina frazema. To se može odvijati na različite načine, a Burger ih opisuje tako da *podoslovljenje* znači da je u nekom kontekstu ostvareno frazeološko značenje kojemu je istovremeno dodano i doslovno značenje. *Remotivacija* (ponovna motivacija) znači da se u danom kontekstu ostvaruje frazeološko značenje ali da se pri tome osjete i tragovi doslovnog značenja. Kao *doslovno shvaćanje* autori označavaju fenomen da u određenom kontekstu frazem ima doslovno značenje iako je prisutno i frazeološko značenje. I konačno, *višeznačnost* upućuje na to da se svjesno aktualiziraju sve značenjske razine.

Tako sljedeći frazem iz našega korpusa pokazuje kako u nekim slučajevima može, uz realizaciju prenesenog značenja, doći i do aktualizacije doslovnog značenja.

- (22) Naprimjer, u to vrijeme osigurali smo stalan prostor za Histrione, našu autentičnu, zagrebačku kazališnu instituciju koja je bila *bez krova nad glavom* dok joj nismo našli jedno kino i onamo je smjestili.

3.3. Modificirani frazemi⁶

Veliki broj frazema tijekom vremena ili izravno u uporabi gubi neku svoju izvornu sastavnicu i nadomiješta je onom koja bolje odgovara određenoj komunikativnoj situaciji. U literaturi se označuju i kao frazemi labavije strukture, odnosno frazemi čija je jedna sastavnica stalna a druga se može mijenjati.⁷ Budući da se frazem sastoji od grupe riječi, čest je slučaj da se dio frazema modificira drugom riječju, te da se onda takvi frazemi promatraju kao varijacije onog izvornog. Tako se izvorni idiom promatra kao temeljni frazemski koncept a sve novonastale varijacije kao različiti koncepti.⁸ Upravo je takav slučaj s frazemima u intervjuima, što svjedoči o situativnoj dinamici i frazemaškoj prilagodbi potrebama komunikacije. Osim izmjene sastavnica, neki su frazemi prošireni a neki suženi u svojem obujmu, što smo prikazali u tablici. Vrlo mali broj frazema se pojavljuje u svojem suženom obliku, a većina kombinira proširenje fraze s izmijenjenom sastavnicom. Zanimljivo je bilo primijetiti i to da se kod izmijenjenih i proširenih frazema vrlo često pojavljuje i intenzifikacija u obliku pridjeva i priloga, a nije rijetkost da frazem u značenju prate i fraze koje se u iskazu pojavljuju prije ili poslije samoga frazema.

FRAZEM U KORPUSU	UVRIJEŽENI OBLIK ODGOVARAJUĆEG FRAZEMA ⁹	VRSTA MODIFIKACIJE UVRIJEŽENOG FRAZEMA
biti izrazito politički obojen – samo jednom političkom bojom	<i>prefarban/ofarban/premazan svim bojama</i>	prošireni frazem
nešto je nož u leđa	<i>zabiti komu nož u leđa</i>	suženi frazem

⁶ Zbog složenosti naravi frazemskih modifikacija svoju analizu ograničavamo samo na grubi prikaz modifikacija.

⁷ Više kod Fink (2002).

⁸ Vidi Zhu i Uchida (2006). Primjer izvornoga frazema bio bi *have interest in something*, a varijacija *have (a) great interest in something* ili *have little interest in something*.

⁹ Uvriježenim oblikom nekoga frazema smatramo onaj koji se može pronaći u rječnicima kojima smo se služili (v. Popis literature).

nešto baca potpuno drugačije svjetlo na što	<i>bacati svjetlo na što</i>	prošireni frazem
biti negdje u drugom redu	<i>drugi red</i> (<i>ići u red, drugoga reda</i>)	prošireni frazem
ljudi iz sjene	<i>biti u sjeni</i>	izmijenjena sintaktička struktura uvriježenog frazema, dodana sastavnica
tragovi koje ni slon u staklarnici ne bi ostavio	<i>kao slon u stalarskom izlogu</i>	frazem pretrpio izmjene sastavnica, ali i izmjene sintaktičke strukture
crni oblak	<i>skupljaju/nadvijaju se crni oblaci</i>	suženi frazem
gledati što sa strane	<i>pogled sa strane</i>	izmijenjena sastavnica
gledati kroz obojene naočale	<i>gledati kroz ružičaste naočale</i>	izmijenjena sastavnica
drvećem pokriti šumu	<i>od drveća ne vidjeti šumu</i>	izmijenjena sastavnica, izmijenjena sintaktička struktura
imati s nekim nepodmirene račune	<i>imati s kime račun</i>	prošireni frazem
igrati vrlo otvorenih karata	<i>otvoriti sve karte</i>	uvriježeni frazem pretrpio izmjene sastavnica i izmjenu sintaktičke strukture
računi su čisti	<i>čist račun</i>	prošireni frazem
ostaviti otvorena vrata na obje strane	<i>imati otvorena vrata</i>	jedna sastavnica izmijenjena uz istovremeno dodavanje druge
nekome je voda ušla u uši	<i>voda je došla do grla/ušiju/nosa/usta/vrata</i>	izmijenjen glagol i prijedlog
politička batina može imati dva kraja	<i>batina ima dva kraja</i>	frazem proširen dodavanjem pridjeva
skrivati se u rupi	<i>skrivati se u mišjoj rupi</i>	frazem sužen izostavljanjem pridjeva
staviti komu nož pod vrat	<i>staviti komu nož pod grlo</i>	izmijenjena sastavnica
na daskama	<i>daske koje život znače</i>	sastavnica iz uvriježenog frazema upotrijebljena u drukčijem sintaktičkom okruženju ali frazem

		ima isto značenje
dati lijevu ruku do lakta	<i>dati ruku u vatru</i>	izostavljena jedna sastavnica, dodane dvije
gutati žive žabe	<i>gutati žabe</i>	frazem proširen dodavanjem pridjeva
izvesti koga na pravi put	<i>izvesti koga na put</i>	frazem proširen dodavanjem pridjeva
potražiti svoj kruh	<i>ići trbuhom za kruhom</i>	uvriježeni frazem pretrpio višestruke izmjene
(učiniti nešto) hladne glave	<i>sačuvati hladnu glavu</i>	izmijenjena sastavnica frazema, promjena sintakse izraza
bistriti vodu	<i>mutiti/zamutiti komu vodu</i>	izmijenjena sastavnica (glagol) uz promjenu značenja frazema
uhvatiti zraka	<i>doći do zraka</i>	izmijenjena sastavnica (glagol)
pasti na najniže grane	<i>pasti na niske grane</i>	izmijenjena sastavnica (inačica pridjeva u pozitivu zamijenjena onom u superlativu)
biti na ulici	<i>naći se/ostati na ulici</i>	izmijenjena sastavnica (glagol)
gurnuti komu nož u leđa	<i>zabiti komu nož u leđa</i>	izmijenjena sastavnica (glagol)

Tablica 1. Modifikacije uvriježenih frazema

Tako je s jedne strane značenje frazema slikovito motivirano, a s druge ima višečlanu bazu, dakle, značenjem se frazema obuhvaća više, a modifikacijama na raspolaganju stoji cijeli inventar sastavnica. U većini slučajeva izvorni se element ne gubi u potpunosti, a sve to vodi većoj potencijalnoj varijabilnosti frazema. Prema tome, možemo ih poput Černyševae označiti kao znakove sekundarne tvorbe, što doslovno vodi k opisivanju značenja promjenom denotata i ni u kojemu slučaju ne iscrpljuje mogućnosti prilagodbe jezičnoga sustava određenoj komunikaciji, primjerice:

(23) *Njegova putanja kreće silovitim usponom* nakon što 1993. godine postaje američki ambasador u Njemačkoj.

(24) *Jer, ona bi skočila u bunar za Tomčićem!*

- (25) Ovako su izvojevali pobjedu jer su ga uhitili, a moguće je da su si *na glavu naprtili* mnoštvo briga koje nosi najavljeno suđenje.

Osim ovakvih, postoji određeni broj frazema koji po svojem ustrojstvu jesu pravi frazemi u užem smislu i situacijski su uvjetovani. Za neke od njih pretpostavljamo da su novijega datuma, budući da ih rječnici hrvatskoga jezika ne navode, a za neke da ih je njihova konsituativnost ponovo oživjela. Osim toga, uporaba i vrijeme će pokazati hoće li postati evidentirani u stručnoj literaturi. U sljedećoj tablici donosimo odabir ovakvih frazema.

FRAZEM	ZNAČENJE
ne igrati ispod stola	ne varati
bacati kamen u ustajalu vodu	uzburkavati stvari
nositi vodu	raditi nevažne poslove
skočiti u bunar za nekim	biti odan komu
držati nekoga pod parom	vršiti pritisak na koga
primati bočne udarce	trpjeti
dovesti koga za obiteljski stol	približiti koga, upoznati koga s kime
nešto potiče vodu na usta	nešto izaziva apetit
sačuvati miran san	imati mirnu savjest
biti u ratu s nekim	sukobiti se, svađati se s nekim
raditi na šminkanju	zamaskirati

Tablica 2. Nekodificirani frazemi

Postojanost frazeološkog sustava pokazuje se također i u semantičkim sastavnicama polisemije, sinonimije i antonimije. Primjeri iz našega korpusa pokazuju postojanost u antonimiji, što je ujedno i posljednje obrađeno obilježje modificiranih frazema iz našega korpusa:

- (26) Poznato je da mu Sanaderov HDZ *puše u leđa*.
- (27) Teško je bilo što očekivati u tom smjeru budući da im i katolička crkva *puše u -prsa*.
- (28) *Ljudi iz sjene* imaju više šanse za smišljanje ovakvih planova jer se

njisturenijeg igrača, predsjednika države, zapravo najlakše možete i riješiti.

3.4. Kategorizacija frazema iz korpusa prema ekspresivnosti i područjima nastanka

Kod frazema prevladavaju označivanja ekspresivne naravi. Izvor je ekspresivnosti u njihovom slikovitom karakteru:

- (29) Kratko smo vi i ja radili zajedno, pa mislim da ste dijelom mogli vidjeti da *ja ne igram ispod stola*.

zvučno-ritmičkim osobinama:

- (30) Političku scenu BiH odlično ilustrira predizborni slogan „*sjaši Kurta da uzjaše Murta*“.

leksičkoj reduplikaciji:

- (31) Zna se ko je bio *rame uz rame* sa svojim braniteljima, cijeli Mostar zna.

izoliranim pojavama:

- (32) Kako se namjeravate *uhvatiti u koštac s tim zlom?*

i ograničenju uporabe u svezi stilskih razina, što smo već spomenuli.

Što se tiče slikovitosti izraza, mnogi frazemi su nastali pod utjecajem različitih područja. Iako su u našem korpusu najviše zastupljeni frazemi s osnovnom sastavnicom iz područja “tijelo” (kao u frazemima: *nož u leđa, užarenih očiju, voda im je ušla u uši, okrenuti leđa, dobiti po nosu...*) i “priroda” (*odakle vjetar puše, drvećem pokriti šumu*), čiju je motiviranost lako objasniti stupnjem bliskosti čovjeka s ovim područjima, u nekim se frazemima preslikava i tehnološki napredak, poput *kola su krenula nizbrdo, izbaciti iz kolosijeka* (željeznica), *pukao je film* (mediji), *dići sidro* (pomorstvo), *nešto se ponavlja kao refren* (glazba), *biti na tapetu* (stanovanje). Dio ih ima svoje korijene u mitologiji poput *Pandorina kutija*, ili povijesti *dan D*, a ima i prevedenica iz engleskoga *minirati koga* (engl. *undermine*), *dan D* (engl. *D-Day*). Zanimljivi su i frazemi koji kao sastavnicu sadrže i vlastita imena. Neki se mogu protumačiti s retoričkog gledišta, budući da se rabi stilska figura rime (*Kurta - Murta*), neki

sadrže geografske pojmove koji označavaju prirodnu granicu između dvije države (*Drina*) ili sušno područje (*Kragujevac*) pa su tako postali motivacija za stvaranje frazema. Osnovne sastavnice ostalih frazema odnose se na stanovanje, odjevne predmete, kretanje.

4. Zaključak

I izvorni i modificirani frazemi su izrazito zahtjevan predmet lingvističkih istraživanja. U intervjuu kao kombinaciji pisanoga i govorenoga iskaza frazemi sudjeluju u stvaranju teksta a njihove se daljnje specifičnosti ogledaju kako na pragmatičko-komunikacijskoj tako i na značenjskoj razini. Kod modificiranih frazema u 90% slučajeva izmijenjena sastavnica je glagol, što se objašnjava dinamičnošću komunikacijske situacije u intervjuu te argumentativnim stilom koji prevladava u ovoj tekstnoj vrsti. Nadalje, 51,2% se frazema koristilo za izricanje objektivnih komentara određenih situacija dok se 26,4% frazema koristilo za davanje osobnih komentara nekih situacija u negativnom smislu. U 16% slučajeva frazemi su označavali posebnu, izvanrednu situaciju, a samo 6,4% frazema upotrebjeno je za izricanje osobnih komentara u pozitivnom smislu. S obzirom na izbor izvora, ne čudi da čak 72% frazema dolazi iz tekstova posvećenih politici, 10% iz tekstova koji govore o medijima a udio frazema iz tekstova koji tematiziraju ostala područja života (sport, zdravstvo, kriminal, gospodarstvo, kultura) jest neznatan.

U odnosu na zastupljenost pojedinih leksema u frazemima, zaključili smo da 22% imenica koje su sastavni dio frazema dolazi iz područja “tijelo”, 12,8% iz područja “priroda”, a ostale potječu iz raznih drugih područja (stanovanje, odjeća, građevine, kretanje, životinje) s tim da se kao sastavni dio nekih frazema pojavljuju čak i vlastita imena.

Iz korpusa proizlazi kako frazemi mogu strukturirati teme (uvod, rezime, zaključak) i radnje (naglašavanje), mogu se koristiti za različito predstavljanje sadržaja (razrada suprotnosti, predodžba u slikama, konkretizirana predodžba, intenzivirana predodžba doživljaja, argumentativna predodžba sadržaja) te za oblikovanje odnosa (podređenost, autoritet). Kako Sandig tvrdi (1989: 394), i teme i sadržaj i odnosi služe i kao samopredstavljanje i kao obraćanje recipijentima i kao izraz stavova (emocionalni stavovi, ironija, modalnost) i osobnog interpretiranja stvarnosti.

U različitim funkcionalnim stilovima i područjima komunikacije frazemi se koriste na različit način. Ovdje se ostavlja dosta prostora za istraživanje

povezanosti tekstnih vrsta s učestalošću i vrstama frazema na temelju njihovih pragmatičkih funkcija, te za razradu tipova realizacije frazemskih sastavnica u različitim tekstnim vrstama.

Općenito se može reći da se semantički sadržaj frazema ne iscrpljuje u referenciji te da frazemska nominacija prednost daje određenim sadržajima iz stvarnosti. Semantička vrijednost frazema leži i u tome da, ako su upadljivi ili neobični, izazivaju pozornost, koju mogu pojačati i različite modifikacije. One mogu ponovno oživjeti moguće doslovno značenje, pri čemu se frazemska značenje nikada ne može potisnuti u potpunosti.

K tome, semantički je sadržaj frazema daleko složeniji nego što bi se to moglo obuhvatiti pojmom referencije, budući da se semantička informacija prenosi s onoga što je rečeno na ono što se misli (Gréciano 1982: 298). Frazemi imaju komunikativnu vrijednost i pragmatičke su naravi. Zahvaljujući leksikalizaciji, komunikacijski partneri mogu implicitno zaključivati iz nedovršenih ili modificiranih frazema, ozakonjuju se izrazi koji bi izolirano promatrani bili pogrešni ili zastarjeli, a frazemi ostaju jezična sredstva koja nikada ne gube na svojoj aktualnosti.

Literatura

- Anić, Vladimir (2004). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber: Zagreb.
- Berens, Franz-Josef (1975). *Analyse des Sprachverhaltens im Redekonstellationstyp „Interview“*. Eine empirische Untersuchung. München: Max Hueber Verlag.
- Brinker, Klaus (1985). *Linguistische Textanalyse: eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt.
- Brinker, Klaus, Sven F. Sager (2001). *Linguistische Gesprächsanalyse: eine Einführung*, Berlin: Erich Schmidt.
- Burger, Harald (1998). Idiom and metaphor. Their relation in theory and text. Āurčo, Peter, ed. *Europhras '97. Phraseology and Paremiology*. Bratislava: Akadémia PZ, 30-36.
- Āernyševa, Irina (1981). Das phraseologische System und seine semantischen Kategorien (an deutschem Material). Jaksche, Harald, Ambros Sialom, Harald Burger, eds. *Reader zur sowjetischen Phraseologie*. Berlin - New York: Waltr de Gruyter, 29-49.
- Āernyševa, Irina (1989). Strukturtypologische Phraseologieforschung in der sowjetischen Germanistik (Überblick und Ausblick). Gréciano, Gertrud, ed. *Europhras 88. Phraséologie Contrastive. Actes du Colloque International Klingenthal-Strasbourg, 12-16 mai 1988*, Strasbourg: USHS, 43-49.
- Duden. *Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache* (Der große Duden 7). (1989). Mannheim et al.: Dudenverlag.

- Duden. *Das Bedeutungswörterbuch* (Der große Duden 10). (1985). Mannheim et al. Bibliographisches Institut – Dudenverlag.
- Fink, Željka (2002). *Poredbena frazeologija: Pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
- Fleischer, Wolfgang (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig
- Gréciano, Gertrud (1982). Zur Semantik der deutschen Idiomatik. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 10: 295-316.
- Jesse, Christine (2004). Analyse und anschließender Vergleich zweier Interviews mit Harald Schmidt. ESEL – Essener Studienzyklopädie Linguistik. www.linse.uni-essen.de/linse/esel/pdf/interview.
- Kolenić, Ljiljana (1998). *Riječ o riječima*. Osijek: Pedagoški fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Matešić, Josip (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Školska knjiga: Zagreb.
- Menac, Antica (1970). O strukturi frazeologizma. *Jezik*. 17: 1-4. Zagreb.
- Menac, Antica (1978). Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija*. 8: 219-225. Zagreb.
- Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Menac, Antica, Milan Moguš (1989). Frazeologija Gundulićeva „Osmana“. *Forum*. 7-8: 192-201.
- Moguš, Milan (1990). O rječniku i frazeologiji u Marulićevoj Juditi. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 8: 157-161.
- Rječnik hrvatskoga jezika* (2000). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža - Školska knjiga.
- Samardžija, Marko (1996). *Leksikologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sandig, Barbara (1989). Stilistische Funktionen verbaler Idiome am Beispiel von Zeitungsglossen und anderen Verwendungen. Gréciano, Gertrud, ed. *Europhras 88. Phraséologie Contrastive. Actes du Colloque International Klingenthal-Strasbourg, 12-16 mai 1988*, Strasbourg: USHS, 387-400.
- Vajs, Nada, Vesna Zečević (1994). Frazeologija u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. *Filologija*. 22-23 : 175-185.
- Wotjak, Barbara (1992). *Verbale Phraseolexeme in System und Text*. Tübingen: Niemeyer.
- Zhu, M. H. Uchida (2006). Universal word for idiom. www.unl.org/unlsys/unl/UNL2005-E2006/UwforIdiom.

Adrese autora:

Ivana Jozić
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayer u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za germanistiku
L. Jägera 9
HR-31000 Osijek
ijozic@ffos.hr

Leonard Pon
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayer u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za germanistiku
L. Jägera 9
HR-31000 Osijek
lepon@public.carnet.hr

Alisa Rakovac
Srednja muzička škola
Ludvika Kube 1
BH-75000 Tuzla
alisar@inet.ba

**IDIOMS IN INTERVIEWS
AND THEIR PRAGMATIC AND SEMANTIC CHARACTERISTICS**

This paper deals with idioms in interviews, focusing on their pragmatic and semantic characteristics. The corpus was collected from weekly magazines published in Croatia and Bosnia and Herzegovina. The analysis of the corpus was based on the definition of idioms in the narrow sense, and we took a closer look at their functions and semantic characteristics in the text, as well as at the modifications of their original forms. This paper also deals with the text type *interview* in more detail as an extremely interesting combination of written and spoken language.

Key words: idioms; interview; pragmatics; semantics.